

6. Ломоносов М. В. Российская грамматика. Санкт-Петербург: «При императорской академии наук», 1755. 213 с.

7. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Київ: «Академія», 2001. 152 с.

8. Півторак Г. П. Українці: звідки ми і наша мова. Київ: Наукова думка, 1999. 200 с.

9. Погодин М. П. Записка о древнем языке русском (Письмо к И. И. Срезневскому). *ИАН по Отделению русского языка и словесности*, Ч. V, Вып. 2, Спб., 1856. С. 70–92.

10. Соболовський О. І. Как говорили в Киеве в XIV и XV вв., 1883.

11. Редченко О. Не молитвою єдиною. Українська мова в Київській Русі. *Київське православ'я*. URL: <http://kyiv-pravosl.info/2015/05/23/nemolytvoyu-edynouyu-ukrajinska-mova-v-kyjivskij-rusi/> (дата звернення: 24.02.2026).

12. Тищенко К. М. Правда про походження української мови. *Український тиждень*. 2012. № 39 (256). С. 22–64.

13. Шевельов Ю. В. Исторична фонологія української мови / пер. з англ. С. В. Вакуленка та ін. Харків: «Акта», 2002. 1054 с.

14. Smal-Stockuj S., Gartner T. *Grammatik der Ruthenischen (Ukrainischen) Sprache*. Wien: Buchhandlung der Szewczenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg, 1913. 550 s.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-19>

БОРОТЬБА ЗА НАЦІОНАЛЬНУ ОСВІТУ ЯК ФОРМА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ: ГУЦУЛЬСЬКИЙ ДОСВІД

Костючок П. Л.

*кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри етнології
і археології, Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна*

На території Галицької Гуцульщини наприкінці XIX – на початку XX ст. тривала модернізація, що поступово змінювала світогляд українського населення. Важливим фактором цих трансформацій стала національно-просвітницька діяльність української інтелігенції.

Інтелігенція відіграла ключову роль у процесі етнізації та політизації гуцулів. Провідні громадські діячі Гуцульщини (о. І.Попель, вчителі М. Вахнюк, С. Воліхновський, М. Кузьмак, К. Обух) в українській пресі закликали до подолання соціально-економічної та культурно-просвітньої відсталості та неорганізованості населення етнографічного району.

Загальноукраїнський національний рух та боротьба за національні права в галузі освіти і пропорційну участь в імперських та крайових законодавчих органах вплинула на суспільно-політичний розвиток Гуцульщини. Особливої гостроти набуло питання розвитку системи національної освіти.

Значних досягнень гуцули здобули в культурно-освітній сфері. Вони домоглися відкриття навчальних закладів, культурно-просвітніх та господарських товариств, які виконували функції національних консолідаційних центрів.

У кінці XVIII – в першій половині XIX ст. на Гуцульщині діяло 12 шкіл (Путила, Довгопілля, Пістинь, Розтоки, Краснолів, Дора, Соколівка, Білоберезівка, Яворів, Річка, Ясіня, Великий Бичків) [1, с. 121]. Вони функціонували за рахунок громади села, яка утримувала шкільне приміщення і вчителя. Школи давали елементарні основи початкової освіти. Їх відвідувала незначна кількість дітей.

Модернізаційні зміни сприяли переосмисленню значення освіти. Боротьба за національну школу в руслі суспільно-політичного та культурно-просвітнього руху спонукало місцеве населення до значного поступу щодо усвідомлення ролі освіти, а також показала якісний зріст суспільної свідомості та динамічний перехід у зміні особистісних та групових установок. Наприкінці XIX ст. через вимоги гуцульських громад було відкрито освітні заклади або їхні філіали в більшості сіл Гуцульщини.

Боротьба за національну освіту продовжилася у зв'язку з впровадженням у середніх школах класів з українською мовою викладання. За дорученням гуцульських осередків та батьків дітей повітові громадські ради українських товариств, переважно “Рідної Школи”, зверталися до Красвої Шкільної ради з проханням відкрити класи “з руською викладовою мовою”. За підтримки знаних політичних діячів, зокрема, О. Барвінського, М. Василька, К. Трильовського, клопотання громад спрямовувалися до повітових шкільних рад, на засіданнях яких розглядалися [2, арк. 1]. Через вимоги гуцульських громад упродовж 1906–1913 рр. відкрито паралельні класи з українською та польською мовами викладання (“паралельки”) в Кутах, Косові та Пістині [2, арк. 4].

Проте рівень освіти на Гуцульщині був невисоким, що зумовлено соціально-економічними факторами. Незважаючи на дію закону про

обов'язкове початкове навчання, значна частина дітей на Гуцульщині через матеріально-господарські нестатки (брак одягу, взуття, зайнятість у домашньому господарстві, перебування в наймах) не відвідувала школу. За даними В. Шухевича, кількість анальфabetів на кінець XIX ст. на Галицькій Гуцульщині становила 92,7 % [3, с. 96].

Однак на початку XX ст. у зв'язку із зростанням масової свідомості щодо ролі освіти на Гуцульщині відбувається збільшення кількості дітей, які відвідували школу: в Косівському повіті – 65%, Надвірнянському – 75%, Печеніжинському – 73% [4, с. 72–73].

Одночасно зі створенням освітньої мережі відбувався процес заснування культурно-освітніх і господарсько-економічних товариств, які сприяли формуванню громадянського суспільства та національно-політичній консолідації українців Гуцульщини. На Галицькій Гуцульщині значний вплив мало товариство “Просвіта”. Підняття національної свідомості сприяв січовий рух, який на Гуцульщині отримав значне поширення.

Таким чином, у кінці XIX – на початку XX ст. боротьба за національну школу сприяла підняттю національної свідомості та посиленню національної орієнтації населення етнографічного району, подоланню його неграмотності та неписьменності, зростанню його загального освітнього рівня. Українські школи стали основою національного виховання підростаючого покоління, яке активно виявило себе в міжвоєнний період. Значну роль у піднесенні освіти на Гуцульщині відіграла місцева інтелігенція як провідна верства націотворення. Особливе місце у процесі етнізації гуцульського населення належало вчителю. Поряд з національно свідомими провідниками гуцульських громад вчителі в культурно-освітній сфері вели боротьбу за відкриття українських шкіл.

Література:

1. Грабовецький В. Гуцульщина в XIII–XIX ст. Львів: Видавництво при Львівському університеті видавничого об'єднання “Вища школа”, 1982. 152 с.
2. Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів, ф. 11, спр. 3217.
3. Шухевич В. Гуцульщина. Львів, 1899. Ч. I.
4. Podręcznik Statystyki Galicyi wydany przez Krajowe Bjuro Statystyczne pod redakcją dr. T. Pilata. Lwów: Z pierwszej związkowej drukarni we Lwowie, 1913. T. IX. Cz. I.